

Hassas Konular

Türk Toplum Hayatında Kadın

F. Sema Barutcu Özönder

29 Şubat 2008

20. yüzyıl, bir önceki yüzyılın devrettiği yeni kavramlar ve idealler peşinde, bütün dünyada olduğu gibi Türk toplumunun da sosyal değişmeyi en hızlı ve belki de en yoğun olarak yaşadığı bir çağ olarak anılacaktır. Türk toplum hayatında yaşanan bu hızlı, etkin ve yoğun değişimin, her tür olumsuz söyleme rağmen, belirleyicisi ve yön vericisi niteliğinde tek failinin erkekler olduğunu söylemek ne kadar eksikse, tabii etkilenenleri niteliğinde mefullerinin yalnızca kadın olduğunu seslendirmek de aynı derecede eksik ve yanlış bir tanımlama olacaktır.

Özellikle, 19. yüzyıl ortalarından başlayıp 20. yüzyılın ilk yarısında hızlanan ve bu gün de devam edip giden 'aydınlanma' sürecinin bir sonucu olarak, derebeyi hayat tarzını sürdüren küçük-küçük Avrupa toplumlarında kadının, yüklendiği kendi rolüne isyanı ile başlayan 'kadın hareketi' veya 'kadın hakları cereyanı' Osmanlı Türkiye'si'nde de yansımaları bulmuştur.

Geleneksel Türk toplum hayatında kadının üstlene geldiği rol, elbette karanlık Avrupa'dan çıkışta kendi konumunu haklı olarak sorgulayan, onu değiştirme konusunda aktif mücadeleye geçen, o güne kadar kendisine yalnızca 'cinsellik objesi' rolü biçilen geleneksel Avrupalı kadının rolü ile büyük ölçüde çatışmakla beraber, hak arama yolunda, özellikle şehirli Türk kadının konumuyla kısmen örtüşmüştür de.

Gelenekten gelen; yani konar-göçer bir sivil hayatın hüküm sürdüğü Genel Türk coğrafyasında bu Türk hayat tarzının kadına karşı-cinsiyeye beraber sağladığı 'eşitlikçi' konum, Genel Türk toplumunun %99'unun bağlı olduğu İslâm dininin kadına verdiği önem dolayısıyla, aslında, asıl Türk kitlesi üzerinde dikkate değer bir değişiklik yaratmamıştır.

Ancak, bir yandan İslâm dünyasının diğer iki önemli üyesi Arap ve Fars toplumlarının İslâm'la aydınlanmadan önceki ve esasen sonrasında da İslâm'la özdeşleştirilerek sürdürülen toplum yapılarında kadının karşı-cins karşısında ve nezdindeki yeri ve konumu ile ilgili kültürel değerler, bir yandan da Doğu Roma mirası üzerine oturarak Hristiyan-Roma dünyasının şehirli kültürünün değerleriyle de tanış olan Türk-Osmanlı toplumunun büyük şehirli kadını içinde kadına biçilen rol ve statü farklılaşması, Batı'da vücut bulan ve tabii olarak kadın hareketini de besleyen yeni toplumsal kavram ve değerlerin Osmanlı elit kesiminde de sorgulanmasına temel teşkil etmiştir denebilir. Aynı sorgulama, Çarlık Rusyası idaresindeki entellektüel Türklük arasında da yoğun olarak yapılmıştır.

Ne dereceye kadar uygulanabildikleri veya başarı sağlanabildiği konusu tartışılabilir, hemen her alanda Türk toplum hayatını çağın gelişmelerine ve şartlarına göre düzenleme yolunda yapılan reformlar, karşı-cinsiyeye kadının da toplum hayatının her parçasına bilfiil katılımı noktasında olumlu yönde etkilemiştir. Türk toplum dinamikleri, ilköğretimden yüksek öğretime kadar uzanan bir çizgide örgün eğitim-öğretimde, çeşitlilik bakımından gittikçe zenginleşen iş kollarında, basın-yayın hayatında, fikri ve siyasi söylem platformlarında, artık önü alınamaz bir biçimde yerini almaya başlayan, aile çatısını devlet çatısı ölçeğine taşıyabilen öncü kadınlarını çıkartabilmiştir.

Osmanlı-Türk toplum hayatında kadın açısından yapılan tartışmaların odağını, kadın-erkek bütünlüğü veya ayrılmazlığı içinden bakıldığında, aslında ilerlemeyi telkin ve tebliğ eden İslâm'ın idrâki ve buna bağlı olarak uygulamasına dayalı icraatın ortaya çıkarmış olduğu, sağlıklı toplum hayatının sürekliliği açısından kabul edilemez sonuçları oluşturmuştur. Bu problematiğin, toplumların hayatîyetinin diğer yarısı olan kadınlarımız açısından yeniden gündeme getirilmiş olması dikkat çekici olduğu kadar, 'Türk kadını'nın toplumsal çatışma unsuru olarak

seçilmesi noktasında özellikle önem taşımaktadır. Bu problematiğin yaratıcıları hem içeride hem de dışarıda olabilir, ancak 'çözücü'leri, problematiğin şu anda faili olmaktan çok mefulü konumunda olan kızlarımız ve kadınlarımızdır.

Türkiye Türk toplumu önü alınmaz bir 'gelişme' süreci içine girmiştir ve Türkiye Türk toplumu, hayat alanı Kuzeydoğu Sibirya'ya kadar uzanan Genel Türk toplumunun tabii parçasıdır. Son 20 yılda cereyan eden dünya ölçekli hadiseler, bugün Genel Türk toplumunu, üçüncü bin yılda dünya toplumları içindeki konumunu ve yerini kendi kendine tayin etme noktasına getirmiştir. Bu hadiseler, her fiilin yalnızca kendisini etkileyeceği veya değiştireceği zannıyla 150 yıldır bencillik derecesinde hoyratça kullandığı lüksünü bu büyük topluluğun tabii üyesi olan Türkiye Türk toplumunun ve onun devletinin elinden almış, yerine o güne kadar hiç talip olmadığı ağırlığı tarif edilemez bir ortak sorumluluğun yüklenicisi olma rolünü vererek kendiliğinden dünya siyaset pazarına sokmuştur.

Böyle vaatkâr bir geleceği ile Türk toplumu şimdi de, kültürüyle erittiği, özümlediği dinî duyguları üzerinden hedef seçilmiştir. Türk toplumu, artık hiç kimsenin 'Yalnızca bana aittir.' diyerek sahiplenemeyeceği, insanlık tarihinin doğal seyrinin bir sonucu olan ve bütün insanlığın her merhalesinde faili olduğu demokrasinin erdem ve anlayışının istismar edildiği bir dönemi yaşıyor. Radikal ve gönüllü 'Misyon' temsilcileri 'dinler arası diyalog'dan 'medeniyetler arası diyalog'a bir çırpıda atlayıveriyor.

İster Batılı ister Doğulu; ister Hristiyan ister Müslüman olsun tarafların hepsi "Globalleştirme"nin, "Paylaşım"ın önünde tek engel olarak laikliği, özelleştirsek Avrupa laikliğini görüyorlar. Bu bakımdan İslam'ı modernleştirme kurgusunu kadın üzerinden yaparak Türk laikliğini sorgulayan 'Liberal' ve 'Modern' Müslüman Türkler'in söylemleri ile bütün dinleri entegre edebilecek tek dinin Hristiyanlık olduğu savıyla öne çıkan ve fakat bunun gerçekleşmesinin önünde tek engel olarak Avrupa laikliğini gören Hristiyan Batılının söylemi aynı zamanlara rastlıyor. Hristiyanlığın Avrupa'daki kurtuluşunun sektaryan bir proje değil, aksine Müslümanların 'siyasî entegrasyonu' için tek temel olarak görenlerin söylemleriyle "kayıtsız şartsız Avrupa Birliği"ne girmek isteyenlerin din temelli laiklik karşıtı söylemleri aynı zamanlara rastlıyor¹.

Toplumun özünü tayin ve teşkil eden kuvvetler dil, tarih, dinin de dâhil olduğu kültür, ekonomik ve sosyal yapıdır. Türk modernleşmesini ne Batılılaşma ne de 'belli bir siyasî-sosyal kalıptan çıkıp yeni, başka bir kalıba girmek' olarak anlamak gerekir. Modernleşme, 'Türk toplumunun kendi öz kimliği, yapısı ve kültürü ile ulaşmak istediği ana hedefler arasında kurulan ve karşılıklı etkilere dayanan devamlı bir oluş süreci' olarak anlaşılmalıdır. Bu çerçevedeki bir 'modernleşme'nin sağlanması, toplumun siyasî bir kimliğe sahip olması ve ortak siyasî değerleri paylaşması ile mümkün olabilir. Toplum için kimlik ve değerler paylaşımının en elverişli ve sağlıklı zemini millî devlettir. Teşkilatlanma, ihtisaslaşmaya dayalı iş bölümü, toplum fertlerinin tamamını birleştiren geniş bir siyasî-sosyal çerçevenin teşkili millî devletin üstesinden gelmesi gereken konulardır.

Sosyal ve kültürel dinamiklerinin desteğini almayan, toplumunun kültürünü, ortak değer ve yargılarını göz ardı eden, bütün fertlerini kaplamayan, ve onların hem şahsî hem de toplumsal bütün manevî ve maddî kuvvetlerini şuurlu hâle sokarak kurumlaştıramayan, yani toplumunu siyasîleştiremeyen bir devletin ve onun yöneticilerinin bırakın 'gelişme', 'modernleşme' yolunda bile başarı sağlayamayacağı kesindir²

¹ Çok yakınlarda; *The International Herald Tribune*'ün 21 Şubat 2008 sayısında çıkan Phillip Blond ve Adrian Pabst imzalarını taşıyan "Integrating Islam into the West" başlıklı yazı eş zamanlı paralel tartışmalara yeterli bir örnek olarak duruyor. Yazıda örnek gösterilip önerilen Dinî entegrasyonun 'Amerikan modeli' Avrupa laikliğini de tehdit eder görünüyor. Yazıda övgüyle anılan Britanya'da Müslümanlara şeriat kanunlarının uygulanmasına cevaz verilmesini isteyen Ruhanî'nin, aslında Anglikan kilisesinin çanlarını İngiliz kadını için de daha kuvvetli çalma hazırlığına başladığı anlaşılıyor. Teolog akademisyen yazarlar yazılarını şöyle tamamlıyorlar:

"Thus, the real reason for Europe's failure to integrate Islam is the European commitment to secularism. Only a new settlement with religion can successfully incorporate the growing religious minorities in Western Europe. Secular liberalism is simply incapable of achieving this outcome. Paradoxically, what other faiths require for their proper recognition is the recovery of the indigenous European religious tradition – Christianity. Only Christianity can integrate other religions into a shared European project by acknowledging what secular ideologies cannot: a transcendent objective truth that exceeds human assertion but is open to rational discernment and debate. As such, Christianity outlines a non-secular model of the common good in which all can participate.

"Rather than trying to defend religion through the guise of secular multiculturalism, the Archbishop of Canterbury should have been defending religious pluralism through Christianity. What Muslims most object to is not a difference of belief but its absence from European consciousness. Thus the recovery of Christianity in Europe is not a sectarian project but rather the only basis for the political integration of Muslims and peaceful religious coexistence." Kaynak: <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=10397>

² K. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996.

Bu çerçevede, eşit fırsatlar ve eşit şartlar altında Türk toplum hayatında kadın, 'hukukî-siyasî eşitliğine, sosyal eşitliğine, fırsatları eşit ele geçirme anlamında fırsat eşitliğine, eşit başlangıç için fırsat eşitliğine ve şartların eşitlendirilmesi anlamında ekonomik eşitliğine'³ sahip çıkma noktasında, bunların yokluğunda ise, elde etme yönünde toplumunun ferdi ve devletin vatandaşları olarak yükümlü ve sorumludur.

Bu gün Türk kadını, Türk toplum gerçeğinin farkında ve idrakinde olarak, onun parçalanmış unsurlarının birleştirilip bütünleştirilmesi yolunda hür iradesini kullanmak, toplumunu birbirine kenetleyecek bağları üretme ve çatıp kurma yeterliğine sahip olmak, ihtisaslaştığı işi ve evi arasındaki ahenkli ilişkiyi kurarak; kamu alanıyla özel alanı bütünleştirecek güç ve entellektüel birikimi sağlama mecburiyetini duymak, Türk toplumunun siyasî şuurlanmasında rolünü ve statüsünü bilmek, kendi tarihini ancak kendisinin yapabileceğine inanacak ve bunun aktif yapıcısı olmanın sorumluluğunu derinden duyacak kadar kendi toplumunu düşünmek zorundadır. Bu mecburiyetlerin yerine getirilmesi, Türk geleceği, Genel Türk toplumunun geleceği için, Türk hayatîyetinin sağlıklı ve arzulanan devamı için şart gözükmektedir.

F. Sema Barutcu Özönder, Prof.Dr., KÖKSAV Başkanı.

KÖKSAV E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAV bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2008, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.

³ G. Sartori, (1993), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev: T. Karamustafaoğlu-M. Turhan, Ankara, s. 373.